

This article is about the problems of Lina Kostenko's poetic syntax. Partselyatsiya of such works as «Marusya Churay» and «Berestechko» is considered here. Partselyatsiya in simple and composite sentences is analysed in the article. It is proved that the most productive and national specific constructions among other partselyativ are the ones with homogeneous subjects and predicates, secondary parts of a sentence, and subordinate clauses of a complex sentence.

Key words: partselyatsiya, partselyat, syntaxema, syntax unity.

УДК 81'367.335:82

Маргарита ГОЛТВЕНИЦЬКА

**ЗАСОБИ ЗВ'ЯЗКУ ПІДРЯДНОЇ Й ГОЛОВНОЇ ЧАСТИНИ
У СКЛАДНОПІДРЯДНИХ РЕЧЕННЯХ ІЗ ПІДРЯДНИМ
ВІДПОВІДНОСТІ (на матеріалі сучасної української художньої
прози)**

Автор пропонованої статті на матеріалі сучасної української художньої прози робить спробу проаналізувати засоби зв'язку підрядного й головного компонентів у складнопідрядних реченнях із підрядним відповідності і, зважаючи на результати спостережень, констатує, що найбільш частими є випадки поєднання головної й підрядної предикативних частин за допомогою парних сполучників **чим – тим, що – то, що – тим**.

Ключові слова: складнопідрядне речення з підрядним відповідності, головна предикативна частина, підрядна предикативна частина, парний сполучник.

Проблема засобів поєднання головної й підрядної предикативних частин складнопідрядних речень уже тривалий час привертає увагу як російських, так і українських мовознавців, зокрема, І. Р. Вихованця [1], П. С. Дудика і Л. В. Прокопчук [3], М. У. Каранської [4], І. І. Слинська, Н. В. Гуйванюк і М. Ф. Кобилянської [6], Р. О. Христіанінової [7], М. І. Черемісіної й Т. А. Колосової [8], К. Ф. Шульжука [9]. Не є винятком у цьому аспекті дослідження і складні сполучникові утворення, в основі яких лежить семантика відповідності. А зважаючи на фрагментарність вивчення самих складнопідрядних речень із

підрядним відповідності, порушене питання про засоби зв'язку його предикативних складників набуває дедалі більшої актуальності.

Мета нашої розвідки – на матеріалі сучасної української художньої прози з'ясувати, за допомогою яких засобів поєднуються головна й підрядна предикативні частини у складнопідрядних реченнях із підрядним відповідності.

Аналіз наукової літератури з розглядуваного питання дає підстави говорити про те, що у вироблених до цього часу теоретичних положеннях спостерігається різночитання.

Так, у монографії Р. О. Христіанінової «Складнопідрядні речення в сучасній українській літературній мові» (К., 2012) зазначено, що «виразниками семантико-синтаксичних відношень відповідності в складнопідрядних реченнях сучасної української мови є сполучники *що... то, що не... то*» [7, с. 223]. Підтвердження думки про сполучник *що – то* знаходимо в більш ранніх працях, зокрема І. Р. Вихованця [1, с. 329], К. Ф. Шульжука [9, с. 285], К. Г. Городенської [2, с. 87]. Проте не все так однозначно: ілюстрація *Що не папа, то й новий архітектурний стиль* (М. Рильський) наведена у дослідженні Р. Христіанінової, яка виділяє тут сполучник *що не – то*, і в посібнику І. Р. Вихованця, котрий використовує цей приклад як ілюстрацію вживання сполучника *що – то*, причому в названій праці автор не виділяє більше жодного сполучника такої семантики. Ф. П. Медведєв зауважував, що сполучник *що – то* більш властивий фольклорній мові, ніж літературній [5, с. 82 – 83]. Проте наші спостереження підтверджують той факт, що парний сполучник *що – то* активно вживається для поєднання підрядного й головного компонентів в аналізованому різновиді складних синтаксичних одиниць, як-от: – *Що більше працюєш, то більше ти успішний* (М. Дочинець «Світован», с. 219); [– *Але щоб розумів тутешню специфіку:*] *що* далі село – *то* далі від влади (А. Кокотюха «Джерело», с. 93); *Що* далі вони піднімалися, *то* товстішим ставало коріння (В. Климчук «Рутенія», с. 351); *Що* норавливішою робилася Оксана, *то* більше шаленів і ставав настирливішим юнак (Дара Корній «Тому, що ти є», с. 34). Сполучник *що не – то* не був засвідчений в опрацьованому фактичному матеріалі.

Автори праці «Синтаксис сучасної української мови. Проблемні питання», крім названих, виокремлюють сполучники **чим – тим** і **в міру того, як** [6, с. 583]. Р. О. Христіанінова наголошує на тому, що ці сполучники активно використовувалися в українській мові в II половині ХХ століття під впливом російської мови і є калькованими утвореннями, а тому не можуть бути вживаними в сучасній українській мові [7, с. 223]. В проаналізованих художніх творах не зареєстровано жодного прикладу зі сполучником **в міру того, як**. Не виділяє цей сполучник і К. Г. Городенська у своєму дослідженні. Натомість дослідниця зазначає, що сполучник **чим – тим** виступає одним із виразників семантико-синтаксичних відношень відповідності [2, с. 87], нічого не говорячи про його калькування з російської мови. Слідом за Ф. П. Медведевим [5, с. 83] К. Г. Городенська [2, с. 86] наголошує на тому, що «сполучникова група **чим – тим** була відома в українській мові вже в XVI ст. й активно вживалася в українській літературній мові XIX і ХХ ст.». На можливість поєднання підрядної й головної частини складнопідрядного речення з відношенням відповідності за допомогою сполучника **чим – тим** вказували і К. Ф. Шульжук [9, с. 285], і П. С. Дудик із Л. В. Прокопчук [3, с. 271]. Ф. П. Медведев уважав основною сферою використання цього сполучника побутово-народну й літературну мову [5, с. 83]. Виявлені нами зразки засвідчують активне вживання складнопідрядних речень із підрядним відношенням, де підрядна й головна частини поєднуються саме парним сполучником **чим – тим**. Сказане підтверджують ілюстрації: **Чим** більше жертвоприношень я бачила, **тим** більше гасло моє кохання до Зотця (Б. Бойчук «Над сакральним озером», с. 127); **Чим** жорстокішими ставали більшовицькі репресії в Галичині, **тим** активнішала військова підготовка ОУН до повстання (Р. Іваничук «Торговиця», с. 122);– **Чим** більше Боги боролися зі злом, **тим** сильнішим воно ставало! (В. Климчук «Рутенія», с. 122). Приклади зі сполучником **чим – тим** в опрацьованих художніх творах становлять більшість, як у реченнях елементарної будови: **Чим** далі йшли селом, **тим** більше вона мовби віддалялась од людського гурту В. Лис «Соло для Соломії», с. 149), – **Чим** менше логіки в голові українського державного діяча, **тим** успішніша його кар'єра (В. Даниленко «Газелі бідного

Ремзі», с. 290), так і в багатокомпонентних конструкціях: *Але їй чим далі, тим менше хотілося користатися з цієї їхньої послужливості й чим далі, тим більше було шкода втрачати добрих друзів і відчувати, що саме через неї розпадеться їхня дружба, якщо вона надасть перевагу комусь одному* (Наталка Сняданко «Чебрець в молоці», с. 133), *Чим ближче підходила до фруктових рядів, тим більше відчувала неспокій і хвилювання, що переростало в збудження, ніби випила міцної кави* (В. Даниленко «Сон із дзьоба стрижа», с. 110).

М. І. Черемісіна і Т. А. Колосова [8, с. 168], а також М. У. Каранська [4, с. 223] зауважують, що порядок частин у конструкціях зі сполучником **чим – тим** може змінюватися, хоча послідовність **тим – чим** сприймається як інверсійна. Проте в проаналізованих художніх творах подібні зразки зі зміненим порядком головної й підрядної частини не були засвідчені.

Ще одним засобом зв'язку предикативних частин у складнопідрядних реченнях з підрядним відповідності дослідники називають контаміновані сполучникові утворення **що – тим і чим – то** [2, с. 87; 9, с. 285]. Не можемо з цим не погодитися, оскільки українські письменники початку ХХІ століття у своїх творах демонструють уживання складнопідрядних речень зі сполучником **що – тим**. Наприклад: *І маєте знати: що більше їжа оброблена, присмачена і «полішиена», тим більше несе шкоди й небезпеки* (М. Дочинець «Світован», с. 71); *І що більший ліпили на бідолоху гріх, тим гучніше сміялися разом з ним* (М. Дочинець «Світован», с. 144); *Що слово давніше, каже він, тим сильніше, насичене енергією часу і духу мовців* (М. Дочинець «Світован», с. 189). Такі зразки не є численними, проте їх репрезентація в сучасній художній прозі підтверджує думку про можливість поєднання підрядної й головної предикативних частин у складнопідрядних реченнях із відношенням відповідності за допомогою парного сполучника **що – тим**.

І. І. Слинко, Н. В. Гуйванюк і М. Ф. Кобилянська зауважують, що двомісний сполучник **чим – тим** в аналізованому різновиді складних речень розташовується симетрично – на початку кожної частини [6, с. 591]. Так само вважає і М. У. Каранська, наголошуючи на тому, що «підрядний компонент неприслівний, він починається першою частиною сполучника, його місце – перед

головним компонентом, а головний компонент починається другою частиною сполучника» [4, с. 222]. Беззаперечно, більшість дібраних прикладів підтверджують констатоване, як-от: **Чим швидше човен наближався до берега, тим несподіваніший красвид постава перед їхніми очима** (Ірен Роздобудько «Пригоди на невідомому острові», с. 27); **Що далі вони піднімалися, то товстішим ставало коріння** (В. Климчук «Рутенія», с. 351). Проте проаналізований фактичний матеріал дає підстави зробити деякі уточнення щодо висловленого у працях цих дослідників. Подеколи трапляються приклади, в яких підрядний складник розпочинається не першою частиною парного сполучника, а іншою лексемою, що вказує на прямий смисловий зв'язок із попереднім реченням в абзаці або з мікротемою попереднього абзацу: **Хмарка що далі пливла, то все більше деформувалася, обм'якала й розповзалася** (Ю. Винничук «Весняні ігри в осінніх садах», с. 26); **Тема що далі, то більше не подобалася Ігореві** (А. Кокотюха «Джерело», с. 214). Це можуть бути слова, виражені самостійною частиною мови, як у наведених прикладах, а можуть вживатися і службові частини мови – сполучники, які вказують на додаткове семантико-синтаксичне навантаження того чи того речення. Зокрема, засвідчені такі зразки, де супровідним до відношення відповідності є значення протиставлення: **Та чим більше вона докладала зусиль, тим гірше їй велося** (В. Слапчук «Кенгуру завбільшки з цвіркуна», с. 260), **Та чим більше заглиблювалися ми в Курилівці, тим сильніше відчував я напруження на вулицях** (В. Даниленко «Газелі бідного Ремзі», с. 24), **Але чим довше ми займалися підготовкою дегустаційного дійства, тим більша тривога охоплювала душу** (В. Даниленко «Сон із дзьоба стрижа», с. 362), єднання: **І чим далі із беручкої школярки виростала доросла, приваблива жіноча краса, тим цей вогонь дужча і дужчав** (В. Базів «Хрест», с. 269), **І чим більше до неї приставали одружені чоловіки, тим більше сахалися молоді хлопці** (В. Даниленко «Сон із дзьоба стрижа», с. 108), [Це невиліковна хвороба.] **І чим довше триває, тим стає цікавішою для досліджень** (Ірен Роздобудько «Я знаю, що ти знаєш, що я знаю», с. 60), причини: – **Бо чим кращий і дорожчий нашийник, тим швидше потрапиш до катівні** (Г. Малик «Злочинці з паралельного світу», с. 198), наслідку: – **Тому чим ситніша вода,**

тим більше в окрузі джерела пташиних кісток (М. Дочинець «Світован», с. 26).

Розглянуте дозволяє зробити узагальнення, що в сучасній українській мові основними засобами зв'язку підрядної й головної предикативних частин складнопідрядних речень, між якими встановлюється семантико-синтаксичне відношення є такі сполучники, як: **чим – тим; що – то; що не – то; чим – то; що – тим; в міру того, як**. Обстежений фактичний матеріал засвідчив, що підрядний і головний компоненти аналізованих складних синтаксичних утворень, ужитих у прозових творах сучасних українських письменників, найбільш часто поєднуються за допомогою базових парних сполучників **чим – тим** і **що – то** й подеколи за допомогою контамінованої сполучникової пари **що – тим**. Опрацьовані ілюстрації дають підстави стверджувати, що підрядна й головна предикативні частини можуть поєднуватися симетрично розміщеними компонентами парного сполучника, а також із порушенням такої симетрії, коли в підрядному препозитивному складнику перед першою частиною сполучника стоїть інша лексема, яка може бути виражена як самостійною частиною мови, так і службовою, що сприяє зміцненню смислових зв'язків в абзаці як найменшій одиниці тексту, а отже, забезпечує зв'язність і цілісність усього тексту.

Уважаємо, що правомірним продовженням розпочатого дослідження може бути детальне вивчення смислового наповнення головної і підрядної предикативних частин складнопідрядних речень із підрядним відповідності, що дозволить скласти більш повне уявлення про розглядуваний різновид складаних синтаксичних конструкцій.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Вихованець І. Р. Граматика української мови. Синтаксис: підручник /І. Р. Вихованець. – К.: Либідь, 1993. – 368 с.
2. Городенська К. Сполучники української літературної мови: монографія /К. Городенська. – К.: Видавничий дім Дмитра Бураго. 2010. – 208 с.

3. Дудик П. С., Прокопчук, Л. В. Синтаксис української мови: навчальний посібник / П. С. Дудик, Л. В. Прокопчук. – К.: Видавничий центр «Академія», 2010. – 384 с.

4. Каранська М. У. Синтаксис сучасної української літературної мови: навчальний посібник /М. У. Каранська. – К.: Либідь, 1995. – 312 с.

5. Медведєв Ф. П. Система сполучників в українській мові: короткий нарис /Ф. П. Медведєв. – Х.: Видавництво Харківського університету, 1962. – 90 с.

6. Слинко І. І. Синтаксис сучасної української мови: Проблемні питання: навчальний посібник /І. І. Слинко, Н. В. Гуйванюк, М. Ф. Кобилянська. – К.: Вища школа, 1994. – 670 с.

7. Христіанінова Р. Складнопідрядні речення в сучасній українській літературній мові: монографія /Р. Христіанінова. – К.: Видавничий дім Дмитра Бураго, 2012. – 368 с.

8. Черемисина М. И., Колосова Т. А. Очерки по теории сложного предложения: монографія /М. И. Черемисина, Т. А. Колосова. – М.: Книжный дом «ЛИБРОКОМ», 2010. – 226 с.

9. Шульжук К. Ф. Синтаксис української мови: навчальний посібник /К. Ф. Шульжук. – К.: Видавничий центр «Академія», 2010. – 408 с.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДжЕРЕЛ

1. Базів В. Хрест: постбіблійний детектив /В. Базів. – Х.: Фоліо, 2011. – 448 с.

2. Бойчук Б. Над сакральним озером: роман /Б. Бойчук. – К.: Факт, 2006 – 232 с.

3. Винничук Ю. Весняні ігри в осінніх садах: роман / Ю. Винничук. – Львів: ЛА «Піраміда», 2005. – 256 с.

4. Даниленко В. Г. Газелі бідного Ремзі: роман /В. Г. Даниленко. – Львів: ЛА «Піраміда», 2008. – 488 с.

5. Даниленко В. Г. Сон із дзьоба стрижа: оповідання /В. Г. Даниленко. – Львів: ЛА «Піраміда», 2006. – 384 с.

6. Дочинець М. Світован. Штудії під небесним шатром: роман-намісто /М. Дочинець. – Мукачево: Карпатська вежа, 2014. – 232 с.

7. Іванчук Р. Торговиця: роман /Р. Іванчук. – Х.: Фоліо, 2013. – 220 с.
8. Климчук В. Рутенія. Повернення відьми: роман /В. Климчук. – Вінниця: Теза, 2012. – 380 с.
9. Кокотюха А. Таємне джерело: роман /А. Кокотюха. – Х.: Клуб сімейного дозвілля, 2013. – 288 с.
10. Корній Дара. Тому, що ти є: роман /Дара Корній. – Х.: Клуб сімейного дозвілля, 2012. – 240 с.
11. Лис Володимир. Соло для Соломії: роман /В. Лис. – Х.: Клуб сімейного дозвілля, 2013. – 386 с.
12. Малик Г. Злочинці з паралельного світу: повість /Г. Малик. – Вінниця: Теза, 2008. – 220 с.
13. Роздобудько Ірен. Пригоди на невідомому острові: роман /Ірен Роздобудько. – Вінниця: Теза, 2010. – 158 с.
14. Роздобудько Ірен. Я знаю, що ти знаєш, що я знаю: роман /Ірен Роздобудько. – К.: Нора-друк, 2011. – 240 с.
15. Слапчук В. Кенгуру завбільшки з цвіркуна: повість /В. Слапчук // Клітка для неба. – К.: Факт, 2007. – С. 215 – 275.
16. Сняданко Наталка. Чебрець в молоці: роман /Наталка Сняданко. – Х.: Фоліо, 2013. – 218 с.

М. ГОЛТВЕНИЦКАЯ

**СРЕДСТВА СВЯЗИ ПОДЧИНЕННОЙ И ГЛАВНОЙ ЧАСТИ В
СЛОЖНОПОДЧИНЕННЫХ ПРЕДЛОЖЕНИЯХ С
ПОДЧИНЕННЫМ СООТВЕТСТВИЯ (НА МАТЕРИАЛЕ
СОВРЕМЕННОЙ УКРАИНСКОЙ ХУДОЖЕСТВЕННОЙ ПРОЗЫ)**

Автор предлагаемой статьи на материале современной украинской художественной прозы делает попытку проанализировать средства связи подчиненного и главного компонентов в сложноподчиненных предложениях с подчиненным соответствия и, ссылаясь на результаты наблюдений, констатирует, что наиболее частыми являются случаи соединения главной и подчиненной предикативных частей с помощью парных союзов **чем – тем, что – то, что – тем.**

Ключевые слова: сложноподчиненное предложение с подчиненным соответствия, главная предикативная часть, подчиненная предикативная часть, парный союз.

M. GOLTVENYTSKA

MEANS OF CONNECTION OF SUBORDINATE AND MAIN PARTS IN COMPLEX SENTENCES WITH COMPLIANCE SUBORDINATE (BASED ON THE CONTEMPORARY UKRAINIAN PROSE)

The author of the article has analyzed the means of connection of subordinate and main component parts in complex sentences with compliance subordinate. The analysis has been based on the contemporary Ukrainian prose. The author has noted that the most frequent cases are a combination of the main and subordinate predicative parts using paired conjunctions *the ... – the ...*, *what – that*, *what – so*.

Key words: complex sentence with a compliance subordinate, main predicative part, subordinate predicative part, paired conjunction.

УДК 811.11'42

Аліна ГУЗАК

ЗАСОБИ СУГЕСТИВНОГО ВПЛИВУ В ПРЕЗИДЕНТСЬКІЙ ОРАТОРСЬКІЙ ПРОМОВІ НА МОРФОЛОГІЧНОМУ ТА СИНТАКСИЧНОМУ РІВНЯХ (НА МАТЕРІАЛІ ПРОМОВ АМЕРИКАНСЬКИХ ПРЕЗИДЕНТІВ)

У статті розглядаються особливості вживання граматичних і лексичних одиниць, стилістичних прийомів, синтаксичних конструкцій, які слугують для вербального вираження сугестії в політичному дискурсі. Робота виконана на матеріалі політичних промов американських президентів. Матеріал дослідження охоплює період від повоєнного часу і до сьогодні. У результаті проведеного аналізу робиться висновок, що сугестія у політичних промовах маркується на морфологічному рівні, перш за все, іменниками, займенниками, дієсловами, прикметниками, серед синтаксичних конструкцій переважають прості речення, синтаксичний паралелізм, риторичні запитання, парцеляція, інверсія та анафора.

Ключові слова: президентська ораторська промова, психологічна сугестія, засоби сугестивного впливу, морфологічні маркери, синтаксичні маркери.